

AFGANİSTAN'DAN BİR ÖZBEK KADIN ŞAİR: KÜBRÂ KEYVÂN¹

Selahittin TOLKUN

Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, stolkun@anadolu.edu.tr

ORCID Numarası:

Öz

Afganistan uzun asırlar boyunca Türk hâkimiyetinde bulunmuştur. Hâlen dahi pek çok kaynakta ülkenin kuzeyi; Güney Türkistan, Cenûbî Türkistan, Türkistan-ı Sagır, Bend-i Türkistan, Afgan Türkistan'ı gibi adlarla anılmaktadır. Ülkedeki etnik Türkler ağırlıklı olarak Özbek ve Türkmenlerden oluşmaktadır. Afganistan'daki Türkler; Ali Şîr Nevâî, Hüseyin Baykara gibi Türk dilinin büyük şahsiyetlerinin mekânı olan bu yurttaki hâkim oldukları sürece diğer dillere karşı yok edici bir siyaset yürütmemişlerdir. Ancak ne yazık ki Türkler iktidarlarını kaybettiklerinde hâkimiyete gelenler Türklere aynı hoşgörüyü göstermemişlerdir. Uzun mücadeleler sonunda ülkedeki Türklerin kültürel hakları yakın dönemlerde iyileştirilmiş; fakat yine de istenen ölçüye ulaşamamıştır. Ülke bilindiği gibi 1979'da Sovyet işgaline uğramıştır. Hatırlatalım ki ülkedeki ilk silahlı ayaklanma 1975'te gerçekleşmiştir. İlaveten ülke yıllardır Taliban gibi terör gruplarının eylemlerine muhatap olmaktadır. İşte böyle bir ülkede kadın olmanın, üstelik azınlık mensubu bir kadın olmanın zorluklarını yaşayanlardan birisi de müteveffa Kübra Keyvân'dır. Kübra Keyvân Afganistan Özbeklerindedir ve 1960-1995 yılları arasında yaşamıştır. Başlangıçta değişik dergi ve gazetelerde hem anadili olan Özbek Türkçesiyle hem de Derî Farsçasıyla şiirler kaleme aldığı şiirleri yayımlanmış, nihayetinde bunların bir kısmı 2008'de Âltın Tâc adlı şiir kitabında neşredilmiştir. Kübrâ Keyvân'ın şiirlerinde biz hem bir ana, bir kızkardeş, bir sevgili olarak kadını ruhunu hem de ülkesinin yaşadığı bütün üzüntü ve kaygıları bulmaktayız.

Anahtar Kelimeler: Kübrâ Keyvân, Afganistan Özbek Kadın Şairi, Güney Türkistan Özbek Edebiyatı.

¹ Bu çalışma 6-8 Nisan 2017'de International Congress Of Eurasian Social Sciences'ta Sözlü Bildiri olarak sunulmuştur.

AN UZBEK WOMAN POET FROM AFGHANISTAN: KUBRA KAYVAN**ABSTRACT**

Afghanistan has been for many centuries of Turkish domination. Even so, the north of the country is referred to as *Southern Turkestan*, *Turkestan-i Sagir*, *Band-i Turkestan*, *Afghan Turkestan*. Ethnic Turks in this country are mainly composed of Uzbek and Turkmen. This country has been ruled by Turkic domination for many centuries. The great poets of the Eastern Turkic as 'Alī Shīr Navāī and Husayn-i Bayqara have grown in this country. The Turks did not carry out a destructive policy against other languages in Afghanistan during their sovereignty. Unfortunately the new rulers did not show the same tolerance to the Turks when they lost their power. After a long struggle, the cultural rights of the Turks in this country have been improved in the near future; but still it could not be achieved to the desired extent. As well known, the country was invaded by the Soviet in 1979. In addition, the country has been facing the acts of terrorist groups like the Taliban for years. Kubra Kayvān was a member of the Uzbeks of Afghanistan and lived between 1960 and 1995. Firstly the poet published her poems in different journals and newspapers, both with his native Uzbek Turkic and with Deri Persian, and finally some of them were published in 2008 in the poetry book *Altın Tāc*. In the poems of Kubrā Kayvān, we can find the spirit of a mother, sister and lover as well as all the sadness and anxiety experienced by the country.

Keywords: Kubrā Kayvān, Afghanistan Uzbek Woman Poet, Uzbek Literature in South Turkestan Literature

GİRİŞ

Afganistan uzun asırlar boyunca Türk hâkimiyetinde bulunmuştur. Hâlen dahi pek çok kaynakta ülkenin kuzeyi; *Güney Türkistan*, *Cenûbî Türkistan*, *Türkistan-ı Sagır*, *Bend-i Türkistan*, *Afgan Türkistan'ı* gibi adlarla anılmaktadır. Ülkedeki etnik Türkler ağırlıklı olarak Özbek ve Türkmenlerden oluşmaktadır. Bunların dışında *Kazak*, *Kırgız*, *Afşar*, *Kızılbaş* gibi küçük Türk toplulukları da mevcuttur.

Afganistan'daki Türkler; Ali Şîr Nevâî, Hüseyin Baykara gibi Türk dilinin büyük şahsiyetlerinin mekânı olan bu yurttaki, hâkim oldukları sürece diğer dillere karşı yok edici bir siyaset yürütmemişlerdir. Ancak ne yazık ki Türkler iktidarlarını kaybettiklerinde hâkimiyete gelenler Türklere aynı hoşgörüyü göstermemişlerdir. Uzun mücadeleler sonunda ülkedeki Türklerin kültürel hakları yakın dönemlerde iyileştirilmiş; fakat yine de istenen ölçüye ulaşamamıştır (ayrıntılı bilgi için bk. Fevzi-Cankurt 2014).

Ülke bilindiği gibi 1979'da Sovyet işgaline uğramıştır. Oysa bu işgalin aşığı yukarı on yıl öncesinde ülkede iç çatışmaların başladığı unutulmuş bir gerçektir. Hatırlatalım ki ülkedeki ilk silahlı ayaklanma 1975'te gerçekleşmiştir (Ulfet, 2016: 23). İlaveten ülke yıllardır Taliban, El-Kaide şimdilerde ise İŞİD gibi köktendinci terör gruplarının eylemlerine muhatap olmaktadır. Ülkenin değişik bölgeleri bugün bile bu örgütlerin tehdidi altındadır.

Türklerin yoğun yaşadığı Güney Türkistan bölgesi de 1997-2001 yılları arasında Taliban zulmünü yaşamıştır. Bu dönemde bölgede okullar, kütüphaneler kapatılmış, kız çocuklarına eğitim yasaklanmıştır (Fevzi-Cankurt, 2014: 499). İşte böyle bir ülkede kadın olmanın, üstelik azınlık mensubu bir kadın olmanın zorluklarını yaşayanlardan birisi de müteveffa Kübra Keyvân'dır.

Kübra Keyvân Afganistan Özbeklerindedir ve 1960-1995 yılları arasında yaşamıştır. Kübra Keyvan şiirlerinde Keyvân "Zuhal, Satrûn" mahlasını kullanmıştır. Başlangıçta değişik dergi ve gazetelerde hem anadili olan Özbek Türkçesiyle hem de Derî Farsçasıyla şiirler kaleme aldığı şiirleri yayımlanmış, nihayetinde bunların bir kısmı 2008'de *Âltın Tâc* adlı şiir kitabında neşredilmiştir. Şairin ölümün sonra şiirleri oğlu Ahmad Câvid Kayvân tarafından 2013 yılında Kâbil'de *Ârzû-hâ-yı Nâ-Tamâm* "Yarım Kalan Arzular" adıyla yayımlanmıştır. Bu eserde esas olarak şairin Fars-Deri dilinde kaleme aldığı şiirler bulunmakla birlikte az sayıda Özbek Türkçesiyle yazdığı şiirler de mevcuttur.

Şair hakkında Türkiye'de yapılan üç çalışmada bilgi ile şiirlerinden örnekler verilmiştir.

Ülkemizde Kübra Keyvan ile ilgili ilk bilgi, Murat Akyüz'ün 2012'de hazırladığı *Geç Dönem Çağatay Edebiyatından Günümüze Afganistan Özbek Edebiyatının Tarihi Gelişimi ve Faryab Edebi Muhiti* konulu yüksek lisans tezinde verilmiştir. Bu çalışmada, Keyvan, Abdulcelil Kantar Kızı Kübra Keyvan başlığı altında şair hakkında kısa bir bilgi verilmiş ve şairin *Efsane Kildiñ*, *Işk Sadafi*, *Közim Öçdü* ve *Anam* şiirleri Latin alfabesiyle verilmiştir (2012: 209-212).

Şair hakkında ikinci bilgi Rıdvan Öztürk'ün (2014: 220-223) *Günümüz Afganistanlı Özbek Şairleri* adlı çalışmasında bulunmaktadır. Bu çalışmada şair, *Kübera Keyvan* olarak kaydedilmiştir. Şairin şiirlerinden örnekler önce günümüz Özbek Latin harfleriyle ardından da Türkiye Türkçesine çevrilerek verilmiştir. Bu çalışmada şu şiirler yer almaktadır: *Şahid Bahori / Şehit Baharı, Yulduz Nuri / Yıldız Nuru*.

Son olarak, M. Yağub Qarash'ın (2015) *1900-2000 Yılları Arasında Güney Türkistan (Afganistan)'da Özbek Türkçesiyle Yazan Şairler konulu yüksek lisans tezinde şair Kübrâ Keyvân adıyla ele alınmıştır. Bu çalışmada şair Keyvan / Käyvân (کیوان) başlığı altında alınmıştır. Ayrıca örnek olarak Özbekistan ölçünlü diline uyarlanmış halde *Altın Tâcin* ile *Şâhid Bâhârı* adlı şiirleri 34 Harfli Türk Dünyası Ortak Alfabesiyle verilmiştir (2015: 105-107).*

Gördüğümüz kadarıyla bu üç çalışmada şairle ilgili olarak verilen bilgilerde tam bir birlik bulunmaz.

Şairin	Akyüz'de	Öztürk'de	Qaraş'da
Adı	Abdulcelil Kalantar Kızı Kübra Keyvan	Abdülcelil kızı Kübera Keyvan	Abdülcelil Kelantar kızı Kübra Keyvan
Doğum yılı	1339 h./1960 m.	1342 h./1964 m.	1339 h. / 1960 m.
Ölüm yılı	1374h. / 2005 m.	belirtilmemiş	22.09.1374h. /13.12.1995 m.
Ölüm sebebi	belirtilmemiş	belirtilmemiş	Kimi kaynaklarda şairin vahşice öldürülmüştür.
Altın Tac adlı şiir kitabının yayım tarihi	1367 h./1988 m.	belirtilmemiş	1387 h. / 2008 h.

Hemen belirtelim ki şairin bizim elimizdeki kitabında basım tarihi Yağub Qaraş'ın verdiği bilgiyle örtüşmektedir. Keza genel ağdaki bu konudaki bilgiler Yağub Qaraş'ı desteklemektedir (internet 1, 2, 3). Yani şairin *Altın Tâc* adlı şiir kitabı ölümünden sonra yayımlanmıştır. Bu hususta genel ağdaki Kübrâ Keyvân'ı anmak için yapılan toplantıyla ilgili bir haberde şöyle denmektedir:

Meymene'de Kübrâ Keyvân Hatırlandı.²

/.../ Rahmetli Keyvân'ın şiirleri *Fâryâb Ceridesi, Bilgi Haftalığı* ve *Yulduz* Ceridelerinde neşredildi. Ayrıca onun Özbekçe ve Derice şiir toplamı *Altın Tâc* adı altında oğlu Ahmed Câvid Keyvân vasıtasıyla, Üstad Hidâyetullah Hidâyet ihtimamı ve Doktor Şefika Yarkin'ın giriş sözü ile 1387 yılında, Mîrzâ Uluğbek Dil Derneği tarafından basıldı. Söylendiğine göre Kübrâ Keyvân'ın kalan şiirleri de bir toplam şeklinde basılacak (İnternet 2)

Buradaki soruna her üç araştırmacının yararlandığı kaynaklar yol açmaktadır.

Murat Akyüz, şairle ilgili bilgileri şu kaynaklara göndermede bulunmuştur³ (2002: 209-210).

² Arap harfli ve Özbek Türkçesiyle yazılmış olan metin tarafımızdan Türkiye Türkçesine çevrilmiştir.

³ Burada şahıs ve eser adları söz konusu kaynaklarda yazıldığı biçimde verilmiştir.

- Doktor Fayzullah Aymak, Afganistan Özbekleri Şairlerinin Tercüme-i Hali ve Olarning İcadı Numuneleri, Kabil
- Elhac Muhammed Kazim Emni, Tezkere-i Şu'ara-yı Cevzcanan, Kabil, 185 hicri şemsi-2006 miladi.
- Yarkin Şefika, İpek Talaleler "Afganistan Özbek Ayal Şaireler", Kabil, 2009.
- Keyvan Kübra, Altın Tac, Mezarı Şerif, 1387 hicri şemsi (2009 miladi)

Rıdvan Öztürk (2014) ise şu eserlere göndermede bulunur:

- *Rengin Keman Şiir*, (Tezkire-i Suhanveran-ı Faryab) c 1 (Haz. Muhammed Eslem Gudaz, Rahim İbrahim, Hamid Faryabi, Muhammed Kazim Emni, Taşkın Bahayî ve Abdulmuhammed Şayik Visal) Meymene 1369/1991.
- Zenan-i Aferinişger der Edebiyat-ı Özbeki / Özbek Edebiyatında İcad Etgen Hatın-Kızlar (Haz: Sima Ferda) Pohnemalik ilmi rütbesini kazaniş üçün risale, Şibirgan 1392/2012.
- http://www.babur.org/babur/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=40&Itemid=59
- Abdullayev Ebu Said (2003), *20 Asır Afganistan Özbek Edebiyatı*, Taşkent.

Yaqub Qaraş'ın hazırladığı çalışmada bilgiler yazılı kaynaklar yanında şairlerin yaşıyorlarsa kendilerinden vefat etmişlerse bizzat yakınlarından yararlanarak verilmiştir. Dolayısıyla kaynak şöyle gösterilmiştir (2015: 105):

- <http://www.turklar.com/turkic/?p=1420>
- Şairin oğlu Muhammed Cavid Keyvan Feyzî ile Mezar- Şerif'teyken, telefonla yapılan görüşme, 02. 06. 1393/24. 08. 2014.

Kübrâ Keyvân'ın Hayatındaki Açmazlar

Gördüğümüz kadarıyla Kübra Keyvan'ın hayatında dört önemli açmazı vardır. Üstelik bu açmazların hepsi bir diğerinden daha önemlidir.

- 1) Sovyet işgalini bizzat yaşamış olmak,
- 2) Afganistan gibi uzun yıllardan beri savaş ortamında, üstelik Taliban gibi tehditlerin olduğu ülkede kadın olmak,
- 3) Afganistan'da azınlık mensubu olmak,
- 4) Anadili ile eğitim görmemek,

Kübrâ Keyvân, ilk, orta, lise ve üniversite eğitimi görmüştür. Kendisi Faryab Pedagoji Enstitüsü mezunudur. Başta öğretmenlik yapmış ardından Özbek Dili Bölümünde öğretim üyesi olmuştur. Ancak şair, anadiliyle eğitim görmemiştir. Bu durum şiirlerinden de anlaşılmaktadır. Mesela şairin Alî Şîr Nevâî'nin Hamse'sinin beş yüzüncü yılı münasebetiyle kaleme aldığı *Bostâniñiz Ğunçâsi* adlı muhammesin ilk iki mısraı aşağıdadır:

Ğül ärä bülbül kâbi säyräb fiğâniz iftixâr

Yukarıdaki mısralardaki işaretli kelime gerek Özbekistan'da kullanılan imlada gerekse Afganistan'da *fiğâniñiz* ve *devâniñiz* şeklinde yazılır. Bu durum Arap, Kiril veya Latin alfabesiyle yazıldığında değişmez. Buradaki *fiğâniz* ve *devâniz* yazımları ise bilhassa Özbek Türkçesinin Karluk ağızlarında bu şekilde telaffuz

edilmesinden kaynaklanmaktadır. Kübrâ Keyvân şiiirlerinde imla sorunludur. Aslında bu sorun bütün Afganistan Özbek şiiiri için söz konusudur (Bu konuyla bk. Tolkun 2016).

Äy "Nävâiy" bizlärä xämsä-devâniz iftixâr (Keyvân 1387: 12)

Yeri gelmişken belirtelim ki Kübrâ Keyvân'ın önemi şair olarak çok başarılı olması değil bu ülkede Özbek Türkçesiyle şiiir kitabı yayımlanan ilk kadın şair olmasıdır. Biz, bu durumu şairin ölümünden sonra yayımlanan *Altın Tâc* adlı kitabının Dr. Şefikâ Yarkın tarafından takdim yazısından anlamaktayız.

Geçmişten beri Şark Edebiyatı, bilhassa Özbek Edebiyatı erkeklere has olagelmiştir. Her bir Derî, Peştun, Özbek Edebiyatı tarihini incelediğimizde yalnızca erkekler gözümüze çarpar. Ben uzun yıllardan buyana bu hususta düşünüyör, bu konuda mütalaa ediyor, bu illetin malulü ve bu durumun esasını irdeliyorum (Keyvân 1387: ث).

.... 18.-19. asırda Nâdire Begim, Üveysî, Dilşâd Bernâ ve yine bir kısım kadınlar Özbek Şiiiri ve Edebiyatı gülzarını yeşerttiler. 19.-20. asra kadar Özbekistan'da sayısız bilgili, şair, yazar, sanatçı kadınlar ortaya çıkmış, mevcut boşluğu çalışmalarıyla doldurdular. Ne yazık ki Afganistan'da hâlâ dahi bu boşluk dolmadan, doldurulmadan duruyor. Son 50-60 yıl arasında Derî, Peştu edebiyat tarihine bir miktar şair, yazar ve araştırmacı hanım adı girmişse de muasır Özbek, Türkmen edebiyatımızda kadınlar azınlıkta ve göz önüne çıkmadan kalmakta.

İşte böyle bir hâlette bir Özbek hanımının şiiir toplamı neşredilmesi elbette kıvanç verici bir haber ve yüksek değerde bir armağandır (Keyvân 1387: ج).

Bizce, kendisi de bir kadın şair olan Yarkın'ın tespitleri, bu ülkede geçmişten bugüne kadınların durumunu anlamak için oldukça ışık tutucudur. Yarkın'a göre -Timurlular devri hariç- cemiyetin geri kalmış ve taassupla dolu olması, kadınlara küçültücü nazarla bakılması, onların bilim sahibi olmaktan mahrum bırakılması, her istidadın öldürülmesi yanında edebiyat tarihleri, tezkireler, cönkler ve diğer eserlerin esasen erkekler tarafından yazılması gibi sebeplerden dolayı göre bu ülke edebiyatında kadın şairler görünmemektedir (Keyvân 1387: د).

Kübrâ Keyvân'ın anadiliyle eğitimi meselesine gelince diyebiliriz ki şair, anadilinde sistematik ve bilimli bir eğitim görmemiş, muhtemelen klasik dönem (Çağatay) şairlerinin şiiirleri ile çevresinde Özbek Türkçesiyle yazanlardan etkilenerek şiiire başlamıştır. Bu durum, Şefika Yarkın'ın söz konusu takdim yazısında değinilmiştir. Gerçekten de Keyvân'ın sevgi doğrultusundaki şiiirlerinde bir kadın olmasına karşılık, klasik erkek şairlerinin kullandığı benzetmelerden yararlanmıştı. Aşağıda şairin *İşq Nişânı* şiiirinin ilk dört beyti örnek olarak verilmiştir.

İşq Nişânı

Mén suvsəb kəldim uzâqdən rōzgāringni sorəb
Gül yüzingni nərgis közing şundəy bəhāringni sorəb

Məcnūn-i bə-çārəmən déb söyləbān bir niçə kün
Kəlməding bolsəng nəçün bir yol nigāringni sorəb

Aşk Nişanı

Ben uzaktan susamış halde; hayatını, gül yüzünü ve
nergis gözünü işte öyle baharını dileyerek geldim.

Nice gün "Zavallı Mecnun'um." demene rağmen, öyle
olsan da niçin sevgilini arayıp bir defa gelmedin?

Åşıq olsə hər kişi nâm u nişânnı istəmäs
İşq nişânnı bârıdä mén näng u âringni sorəb

*Aşık olan hiç kimse şan şöhet istemez. Aşk nişanı varken
ben ar ve hayanı isteyerek (geldim)*

Həlqə-i zulfing nəcün könglüm âyâğın bağlädı
Mén kélıbmən râz-ı zulf-i târ-târingni sorəb

*Saçlarının kıvrımları niçin gönlümün ayağını bağladı? Ben
senin tel tel saçlarının esrarını dileyerek geldim.*

(Keyvân 1387: 4)

Kübrâ Keyvân'ın şiirlerinden örnekler

Kübrâ Keyvân'ın şiirlerine geçmeden önce belirtmek lazım ki Keyvân şiirde o kadar başarılı değildir. Bu durumu zaten Şefika Yarqın'ın takdim yazısından anlıyoruz:

Keyvân'ın şiirlerinde yalnızca konular değil, aynı zamanda vezin ve şekil de türlü türldür. Şekil nokta-i nazarından gazel, dörtlük, mesnevi, *aq şiir*, *nimâyî* veznindeki şiirleri bu toplamda görülür. Vezin yönünden de türlü aruz bahirleri ve vezinlerinde yazılan şiirler mevcuttur. Kullandığı vezinler kimi zaman oynaktır. /.../ (Yarqın: ح)

Keza şairin şiirlerinde ifade ve gramer sorunları da görülmektedir. Mesela yukarıda örnek olarak verdiğimiz şairin *İşq Nişânnı* adlı şiirinin üçüncü beytinin ikinci mısraında yüklem bulunmaz. Eğer ilk mısraın yüklemine ortak kabul edecek olursak bu defa da anlam çıkmamaktadır. Mısradaki anlam, ikinci beyti dikkate almayarak doğrudan ilk beytin yüklemi dikkate alındığında çözümlenmektedir. Dolayısıyla beyit sorunludur.

Åşıq olsə hər kişi nâm u nişânnı istəmäs
İşq nişânnı bârıdä mén näng u âringni sorəb

*Aşık olan hiç kimse şan şöhet istemez. Aşk nişanı
varken ben ar ve hayanı isteyerek (geldim)*

(Keyvân 1387: 4)

Afganistan'daki Özbeklerin şiir çalışmalarına bakıldığında büyük ölçüde klasik dönem şiir anlayışının hâkim olduğunu görürüz. Bu durumu biz Kübra Keyvân'ın şiirlerinde de görürüz. Ancak işin ilginç yanı klasik şiir ananesiyle yeni duyguların söylenmektedir ki bu durumu diğer şairlerde de görürüz. Şairin aşağıda metnini verdiğimiz ölen kızı için yazdığı *Åy Qızım* şiiri bu duruma örnektir.

Şair, yer yer Afganistan Özbek literatüründe *aq şiir* olarak adlandırılan İran'daki *Nima* denen Batılı serbest şiir anlayışına uygun şiirler de yazmıştır.

Keyvân'ın ömrü oldukça çileli geçmiştir. Topu topu 36 yıl yaşamıştır. Her şeyden önce yazımızın başında belirttiğimiz üzere ülke yaklaşık yarım yüzyıldır çatışma halindedir. Afganistan'ın işgâlinde unutulmuş bir nokta vardır. Rus işgalinin başlangıç noktası Afganistan'ın kuzeyi yani Özbek ve Türkmenlerin yaşadığı Türkistan bölgesidir. Hazin ki Türkiyeli bilhassa İslamcı aydınlar bu noktayı hep göz ardı etmişlerdir. Afganistan işgali, Kızıl Ordu içinde bölgeye götürülen Özbeklerin, yerli Özbeklerle karşılaşması; aynı kavmin evlatlarının sadece yabancıların arzularından dolayı birbirini öldürmek zorunda kalmasıdır. Bu durum kimi Özbekistanlı yazar ve şairlerce de dile getirilmiştir. Ancak bu ayrı bir konudur.

Keyvân dolayısıyla bu işgali doğrudan yaşayan kimsedir. Yazar tek kızı olan Ayqız'ı kaybetmiştir. Hastalığından dolayı gurbete gitmek zorunda kalmış ve oğlunu yalnız bırakmıştır. Hem evlat acısı hem de hasretini yaşamıştır. Bu durumu *Ay Qızım* (s. 24)) ve *Firâq Nəvâsı* (s. 50) şiirlerinde anlatır. *Ay Qızım* şiirinin sonunda şair, “Yegane kızım ‘Ayqız’ için mersiye”; *Firâq Nəvâsı* adlı şiirinin sonunda ise “Əhməd Câvidcân Üçün Əytilgən” diye not düşer. Aşağıda bu iki şiir, şairin yaratıcılığına örnek olarak verilmiştir.

Åy Qızım

Köz açıb kördim zəməñ yârqın cəhānım ay qızım
Həm fələk əsmānıdā altın-nişānım ay qızım

Səylədim türli tūmən inculər içrə bir sēni
Özdə bāqsəm közdə nūr u təndə qānım ay qızım

Gül özi déb mén səfər qıldım əziz cāndən kəçib
Rənc bilə üzgən gülüm şirīn bəyānım ay qızım

Mén təbibmən cān bərəy déb aldı cāniñni bālēm
N’əyləyin həcridə küydi ustuxānım ay qızım

Köksimə xəncər urıb əldim tikānsız gül sēni
Bilmədim bir dəm qurittiñ rəgdə qānım ay qızım

Köz yaşım aqdı suvdək cān né qiləy bolsə bulāq
Bāğbān bilməsə söngən gülistānım ay qızım

Éy tāpılməs tūtīyām sēn qəydsən mén izləyin
Qəytədən bərsəñ həyāt rūh u rəvānım ay qızım

Mén cəhān səvğəsindən gül istədim bülbül bilən
Yəlguz étkən bülbülim nə-méhribānım ay qızım

Åy yüzüñ yapdı bulut aq rōzgārım tūnlədi
Né üçün zār əylədiñ gühər-fəşānım ay qızım

Kəyvāniñni nursız əyləb kəlməsi yol istədiñ
Sindi nəxl-i ziynətım həm lə’l kānım ay qızım

(Kəyvān: 24-25)

Ay Kızım

*Ey, göz açıp gördüğüm zaman aydınlık cihanım kızım!
Ve ey felek semasında altından nişanım kızım!*

*Türlü türlü inciler içinden bir seni seçtim
Ey özümle bakınca gözde nurum, bedende kanım kızım!*

*Kendisi güldür diye aziz canımdan geçip yola çıktım
Ey acılar sonucunda kopardığım gülüm, tatlı sözüm kızım!*

*“Ben tabibim can vereyim” diyerek aldı canını yavrum
Neyleyim hasretinde bütün kemiklerim yandı, ey kızım!*

*Sen dikensiz gül için göğsüme hançer vurdum
Bilemedim, bir anda damarlarımı kuruttun, ey kızım!*

*Gözyaşım su gibi aktı, ne yapayım, onlar birer pınar ise
Ey bahçıvan farkında değilken sönen gül bahçem, kızım!*

*Ey bulunmaz süremem, sen neredesin ben nerede arayayım?
Yeniden bana hayat versen, ey canım, ruhum kızım!*

*Ben cihanın hediyelerden gül ile bülbül istedim,
Ey beni yalnız bırakan, bülbülüm, mihriban olmayan kızım!*

*Bulut ay yüzünü kapattı, parlak hayatın gece oldu,
Ne için perişan ettin, ey gevherler saçan kızım!*

*Keyvan’ını ışısız bırakarak gelinmeyecek yol istedin,
Ziynet ağacım kırıldı, ey mücevher madeni kızım!*

Firâq Nəvâsı

Fələk qəndəy cəfâ éttiñ əziz cāndən uzâq qâldım
Bu bülbülğə xəzān qıldıñ gülistāndən uzâq qâldım

Misâfir yurtğə bəş qoydım ğəm dərdğə dəvâ étib
Bilâlməsmən xəbər âlgil ki dərmāndən uzâq qâldım

Tün ü kün qəyğudur həyâlim n'étəy mən sévgili fərzənd
Séndék közi xummâr gühər-əfşāndən uzâq qâldım

Cəhāndən səyləb âlgən gül həyâtım ləzzəti sénsən
Ānə déb télmürər hər yān pârîşāndān uzâq qâldım

Səni yəlgüz qoyâlməsdən yənə bir şəmni yâqsəm déb
Səfər qıldım əcəbdur kim şəmistāndən uzâq qâldım.

Ayrılık Nağmesi

*Felek nasıl cefa ettin, aziz canımdan uzak düştüm.
Bu bülbülü hazan ettin, çiçek bahçesinden ayrı
düştüm.*

*Derdime gamı deva ederek yabancı yurda sefer
ettim bilemiyorum, haber al çünkü dermandan
uzak düştüm.*

*Gece gündüz düşüncem endişedir, ne yapayım ben
sevgili evlat, senin gibi gözü mahmur, gevher
saçandan uzak düştüm.*

*Dünyada seçtiğim, gül hayatımın tadı sensin. Ana
diye her yana perişan bakan (evladımdan) uzak
düştüm.*

*Seni yalnız bırakmadan yine bir mumu yakayım
diye yola çıktım ne tuhaf ki ışık yurdundan uzak
kaldım.*

(Kəyvân: 50)

SONUÇ

Yaklaşık yarım asırdır çatışmanın eksik olmadığı bir ülkede yaşamış olan kısa ömürlü Kübra Keyvân, Afganistan Özbek edebiyatı dünyasında şiirleri kitap haline basılan ilk kadın şairdir. Başarılı bir şair olduğu söylenemez. Şiirlerinde kullandığı dil yer yer gramer kurallara uymaz. Klasik şiir kurallarına da kimi zaman uymaz. Ancak o, bu ülkedeki azınlık mensubu bir şairdir. Üstelik de anadiliyle eğitim görmemiştir. Öte yandan kadınları toplum hayatının dışına atmaya çalışan köktendincilerin bütün çabalarına rağmen eğitim ve öğretim hayatına katılmış, üretmiş bir hanımdır. Kendisine dayatılmaya çalışılan hayata karşı direnmiş, geleceğe iz bırakmıştır. Bütün bu özellikleri onu özel kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, M. (2012) *Geç Dönem Çağatay Edebiyatından Günümüze Afganistan Özbek Edebiyatının Tarihi Gelişimi ve Faryab Edebi Muhiti*. Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi).
- Fevzi, F. – Cankurt, H. (2014). "Afganistan'da Türkoloji ve Türkçe Çalışmalar Hakkında Bir Araştırma." *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:11, Sayı:2, Ağustos 2013
- Qarash, M. Y. (2015). *1900-2000 Yılları Arasında Güney Türkistan (Afganistan)'da Özbek Türkçesiyle Yazan Şairler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kəyvân, K. (1387). *Altın Tâc*. Mezârîşerîf Mîrzâ Uluğbek Mətbəəsi.
- Kəyvân, K. (1392/2013). *Ârzû-hâ-yı Nâ-tamâm*. Hazırlayan: Əhməd Câvid Kəyvân. Kabil: Riyâsət-i Umûr-ı Zənân-ı Vilâyet-i Fâryâb
- Öztürk, R. (2014), *Günümüz Afganistanlı Özbek Şairleri*, Konya: Palet Yayınları.
- Tolkun, S. (2016) "Afganistan Özbek Şiirinin Yazım Sorunları". *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, yıl: 2016, cilt: 2, sayı: 4. sayfa: 187-207.
- Ulfet, A. (2016). *Afganistan'da Sovyet İşgali ve Ulema*, Ankara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

İnternet kaynakları

- 1) http://www.bbc.com/uzbek/news/story/2008/04/080429_keywan.shtml
- 2) <http://aqyol.blogfa.com/post-158.aspx>
- 3) http://calendar.zoznam.sk/persian_calendar-en.php?ly=1960&x=0&y=0